

تجربه تاریخی جمهوری اسلامی ایران در طراحی‌های امنیت خارجی با تاکید بر مفاهیم مورد نظر مقام معظم رهبری

سید اصغر جعفری^۱

چکیده

یکی از تجربه‌های تاریخی جمهوری اسلامی ایران در طراحی‌های امنیت خارجی، موضوع «عمق استراتژیک/راهبردی» است. عمق استراتژیک از مفاهیم اساسی برای تحلیل رخدادهای جهان نوین است که می‌تواند میزان نفوذ یک کشور را مشخص کرده و پشتوانه خوبی برای اعمال سیاست‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای کشورها باشد. امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در راستای دفاع از انقلاب اسلامی و اهداف و آرمان‌های بلند آن، مانند دستیابی به تمدن نوین اسلامی، عمق راهبردی را مطرح کردند. با توجه به اهمیت گسترش عمق راهبردی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی، و با هدف تبیین راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در ارتقای عمق استراتژیک، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، با چه راهبردهایی می‌توان عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء داد؟ نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که ارتقای توانایی‌های دفاعی و هجومی، نشر فرهنگ اسلامی و ایرانی، ایجاد جایگاه اقتصادی قابل اتکاء در دیگر کشورها، ایجاد قدرت نظامی برون‌مرزی، پشتیبانی از جبهه مقاومت و افزایش توانایی‌های آن‌ها و همچنین ایجاد و گسترش همکاری‌های دفاعی-امنیتی با کشورهای اسلامی و هم‌پیمان از راهبردهای اساسی جهت ارتقای عمق استراتژیک است.

کلیدواژه‌ها: عمق راهبردی، آیت‌الله خامنه‌ای، جمهوری اسلامی ایران، قدرت نظامی، همکاری دفاعی، جبهه مقاومت، نیروی قدس.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین وقایع سیاسی- اجتماعی ایران در دوران معاصر، پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی است. این انقلاب نه تنها در عرصه ملی، بلکه در عرصه‌های منطقه‌ای و جهانی تأثیرات شگرفی داشته است؛ به گونه‌ای که طی سال‌های اخیر حضور میدانی و نفوذ فکری و اقتصادی در کشورهای مختلف دنیا از منطقه جنوب غرب آسیا به عنوان محدوده امنیتی ایران تا شمال آفریقا و حتی منطقه آمریکای لاتین به عنوان حیطه خلوت ایالات متحده، در طراحی‌های امنیت خارجی جمهوری اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. از این رو، یکی از تجربه‌های تاریخی جمهوری اسلامی ایران در طراحی‌های امنیت خارجی، موضوع عمق استراتژیک یا عمق راهبردی است.

دولت‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی و مؤثر در نظام بین‌الملل برای تأمین منافع ملی و دفاع سرزمینی از راهبردهای گوناگونی استفاده می‌کنند. یکی از راهبردهای اساسی که می‌تواند عاملی مؤثر در دفع تهدیدها و پشتوانه خوبی برای اعمال سیاست‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای کشورها به‌شمار آید، عمق استراتژیک است. این راهبرد، در ادبیات نظامی در عصر حاضر کاربرد فراوانی در مناسبات و معادلات قدرت و نفوذ کشورها دارد. در واقع، عمق راهبردی از مفاهیم اساسی برای تحلیل رخدادهای جهان امروز است که می‌تواند میزان نفوذ یک کشور را در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی مشخص کند.

بی‌تردید، کشوری که در بین همسایگانش نفوذ چشمگیری داشته باشد، کمتر تهدید می‌شود و هزینه کمتری برای تأمین امنیت محیطی می‌پردازد. علاوه بر آن، هرچه عمق راهبردی یک کشور در بین سایر بازیگران بیشتر باشد، توانایی بیشتری برای تصمیم‌سازی و ایجاد ائتلاف در جهت سیاست‌های خود دارد. در این صورت منافع مادی و معنوی خود را با هزینه کمتر و به‌صورت ناملموس به‌دست خواهد آورد.

اهمیت عمق راهبردی به اندازه‌ای است که در طی چند دهه اخیر، رهبر معظم انقلاب اسلامی امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، در سخنرانی‌های خود بارها به این مسئله اشاره داشته‌اند. به همین دلیل، در سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴، جمهوری اسلامی ایران موظف شده است تا نسبت به افزایش و گسترش عمق راهبردی در جهت بازدارندگی دفاعی، سیاسی و اقتصادی در برابر تهدیدها و تهاجم دشمنان، اهتمام و اقدامات لازم و کافی را مهیا کند. آنجا که اشاره شده است:

1. Strategic Depth

«با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست ساله: ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل.» (سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴؛ ابلاغ به سران سه قوه مورخ ۱۳۸۲/۰۸/۱۲)

همچنین در یکی از بندهای مهم این سند، تعیین عمق راهبردی (به تعبیر دیگر حوزه نفوذ) برای تأمین امنیت در ابعاد مختلف و بازدارندگی دشمن از متوسل شدن به اعمال خصمانه ذکر شده است: «جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت: امن، مستقل، مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت.» با توجه به اهمیت گسترش عمق راهبردی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی و با هدف تبیین راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در ارتقای عمق استراتژیک، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که: از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، با استفاده از چه راهبردهایی می‌توان عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء داد؟

۱- چارچوب مفهومی

۱-۱. دفاع

دفاع؛ در لغت عربی از ریشه «دفع» است. این لفظ در ماده اصلی آن، به معنای دور نمودن چیزی است. (راغب اصفهانی، بی‌تا: ۳۱۶) واژه «دفع» در زبان فارسی، به معنای دفع شر و تعرض کردن (دهخدا، ۱۳۵۲، ج ۲۷: ۵۶) و نیز به معنای دور کردن تهدید و خطر از کسی و یا از خود به‌گونه‌ای مطلوب است. (رستمی‌نسب، ۱۳۸۹: ۹۹) در تحریرالوسیله حضرت امام خمینی (ره) این واژه در اصطلاح فقه اسلام، تکلیفی است برای پیشگیری از آسیب‌هایی که اساس اسلام را تهدید می‌کند و یا جان و مال و آبروی انسان را هدف قرار می‌دهد. (امام خمینی، ج ۱: ۴۸۵)

در اصطلاح دفاع، واکنش مشروع انسان برای تضمین حیات مادی و معنوی در برابر عوامل مهاجم است. (تاج‌آبادی و مرادیان، ۱۳۹۳) به سخن دیگر، دفاع به مجموعه اقدامات و اعمالی گفته می‌شود که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و... خود در برابر خطراتی که او را تهدید می‌کند، انجام می‌دهد. (جعفری، ۱۳۹۸: ۶۷)

۲-۱. بازدارندگی

بازدارندگی از موضوعات علمی است که در کنار جنگ به‌عنوان مهم‌ترین موضوع مطالعات راهبردی مطرح است. در نظام جهانی، هدف اولیه هر واحد سیاسی اصل حفظ حیات و تمامیت ارضی در نظر گرفته می‌شود و اساسی‌ترین تدبیر در این زمینه که مورد تأمل و تأکید کارشناسان است، مجاب کردن حریف نسبت به برتری خود و افزایش هزینه‌ها نسبت به منافع حاصله از تهاجم است که از آن به بازدارندگی تعبیر می‌شود. (George and Smoke, 1974: 11)

بازدارندگی از جمله سیستم‌های رایج و کارآمدی است که به دلیل ویژگی‌های راهبردی آن، امنیت بیشتری را برای کشورها در سیستم آنارشیک (فقدان اقتدار مرکزی) و خودیاری در پی دارد. این سیستم هرچند ریشه تاریخی به قدمت بشر دارد، اما بعد از جنگ جهانی دوم و با پیدایش ابزارهای راهبردی نوین که تهدید به مقابله را به‌عنوان عنصر اساسی مطرح نمود، از اهمیت فراوانی برخوردار شد. (ارغوانی و پیرانخو، ۱۳۹۶: ۵۳) کی. جی. هالستی یکی از چهره‌های بنام رشته روابط بین‌الملل، بازدارندگی را یکی از ابزارهای تلاش دولت برای نفوذ بر دیگران می‌داند که از آن طریق تصمیم‌گیرندگان یک دولت با تهدید دشمنان بالقوه به تلافی، درصدد جلوگیری از برخی اعمال آن‌ها بر می‌آیند. (هالستی، ۱۳۷۶: ۴۸۱)

۳-۱. عمق راهبردی

اگرچه واژه «عمق راهبردی» اصطلاح جدیدی است که به تازگی وارد ادبیات امنیتی و بین‌المللی شده است، اما در عمل بسیار مسبوق است و در گذشته بدون به‌کارگیری این اصطلاح مورد توجه راهبردنکارها بوده است؛ (پورحسن، ۱۳۹۶: ۷۷) چنانکه کنث ای. بولدینگ آدر اثر کلاسیک خود با عنوان «منازعه و دفاع: نظریه‌ای کلان» مدلی از منازعه و ستیز بر سر قلمرو مکانی بین دولت‌ها یا گروه‌های غیردولتی را بر مبنای نظریه اقتصادی رقابت فضایی ارائه کرد. از مفاهیم اساسی مدل بولدینگ، عمق راهبردی است.

به نظر او، عمق راهبردی به معنای توانمندی بازیگر در جذب یک حمله به درون خاک خود است؛ به طوری که بتواند زیرساخت‌های سیاسی، کشاورزی، اقتصادی، امنیتی و صنعتی‌اش را از آسیب محفوظ نگه دارد. مثال تاریخی عمق راهبردی قوی، استفاده شوروی از سرزمین وسیع و ویژگی آب‌وهوایی خود در دفع حمله نظامی نازی‌ها در سال ۱۹۴۱ بود. اگرچه آلمانی‌ها توانستند

2. Deterrence

1. Kenneth E. Boulding

2. Conflict and defense: A General Theory

حومه‌های شهر مسکو را اشغال کنند، اما همین امر، هفت ماه از آن‌ها وقت گرفت تا بدین نقطه برسند. این میزان زمان به شوروی این امکان را داد تا دارایی‌های اساسی (زیرساخت‌های صنعتی) خود را به شرق کوهستان‌های اورال منتقل کند. در نتیجه، این صنایع می‌توانستند منابع لازم برای پاتک نظامی شوروی‌ها را فراهم آورند. (Charles & John, 2009: 155-164)

این تعبیر از عمق راهبردی، عمق راهبردی کلاسیک است که در برابر آن، عمق راهبردی نرم قرار دارد. عمق راهبردی کلاسیک به محدوده جغرافیایی و نظامی داخلی سرزمین یک کشور اطلاق می‌شد، در حالی که عمق راهبردی نرم به آن سوی مرزهای کشورهای ملی کشور نظر دارد که با تسری قدرت نرم کشورها فراتر از مرزهای ملی آنان، شکل می‌گیرد. عمق راهبردی نرم را می‌توان مفهوم تحول و توسعه یافته عمق راهبردی کلاسیک دانست. عمق راهبردی نرم به قدرت نرم یک کشور وابسته است. البته پیش‌تر برای نام‌گذاری این وضعیت، از مفاهیمی چون «نفوذ» نیز استفاده می‌شد. (پورحسن، ۱۳۹۶: ۷۹)

انتشار کتاب مشهور عمق راهبردی داود احمد اوغلو در سال ۲۰۰۱ میلادی در این زمینه بسیار اثرگذار بود. اوغلو دکتربین خود را بر مبنای عمق تاریخی و جغرافیایی فراسوی مرزهای ترکیه استوار ساخته و معتقد است عمق راهبردی هر کشور، از شرایط ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک، ژئوکالچری و آگاهی راهبردی زمانی و مکانی آن کشور، یعنی پیوندهای تاریخی و سستی به‌مثابه ظرفیت سیاست خارجی ناشی می‌شود. به‌علاوه، نهادهای سیاسی، میانجی‌گری، مدیریت بحران‌های منطقه‌ای و اقتصاد در عمق راهبردی مؤثرند و ترکیه همه این ویژگی‌ها را داراست. درواقع، داود اوغلو با انتشار اثر «عمق راهبردی» توانست این مفهوم را با تحلیل سیاست خارجی (در مصداق ترکیه) گره بزند. او در طرحش عمق راهبردی را مبتنی بر عمق جغرافیایی و عمق تاریخی تعریف می‌کند؛ بدین معنا که اگر کشوری از عمق تاریخی بهره‌مند باشد، از عمق جغرافیایی هم برخوردار است و لذا می‌تواند در مناطق مختلف نقش‌آفرینی کند. او معتقد است که ترکیه به همه مناطق خاورمیانه، بالکان، قفقاز، آسیای مرکزی و خزر، مدیترانه، خلیج فارس و دریای سیاه تعلق دارد و در همه این مناطق می‌تواند نقش رهبری را به عهده گرفته و اهمیت راهبردی جهانی برای خود کسب کند. (اوغلو، ۱۳۹۵) داود اوغلو با تأکید بر موقعیت خاص ترکیه در ابعاد جغرافیایی، تاریخی و... خواهان ایفای نقش ترکیه به‌عنوان کشوری مرکزی در سیاست جهانی است. از نظر اوغلو، نباید ترکیه را میان کشورهای وابسته به غرب یا حایل میان شرق و غرب دانست، بلکه ترکیه کشوری مرکزی است که از حوزه نفوذ قابل توجهی در مناطق جغرافیایی

مجاور خود و حتی فراتر از آن برخوردار است. درواقع، دکترین عمق راهبردی خواهان ایفای نقش بیشتر ترکیه در سطح بین‌المللی است. (دانش‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۷۱)

به این ترتیب می‌توان گفت، عمق راهبردی به دامنه نفوذ سیاسی یک کشور در محیط جغرافیایی پیرامون (وابسته و گسسته) خود گفته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که بتواند ضریب امنیت و قدرت آن را در فضای بین‌المللی افزایش دهد. درواقع، هر عاملی که بتواند نقطه اتکای یک کشور در بیرون از مرزهای سرزمینی خودش محسوب شود و بدین‌صورت نقش بازدارندگی در برابر تهدیدهای رقیبان و دشمنان را برای آن ایفا نماید، عامل مؤثری در جهت عمق راهبردی به‌شمار می‌رود. (غفاری، ۱۳۹۳)

۲- عمق راهبردی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

اگرچه مفهوم عمق راهبردی در سال‌های اخیر، بیش از همه با نام کتاب احمد داود اوغلو وزیر امور خارجه و نخست‌وزیر پیشین ترکیه گره خورده است و وی در اثر خود که نخستین‌بار در سال ۲۰۰۱ (۱۳۷۹ شمسی) به چاپ رسید، می‌کوشد ظرفیت‌های راهبردی کشورش را از نظر تاریخی و جغرافیایی برای افزایش نفوذ منطقه‌ای نشان دهد؛ اما رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران امام خامنه‌ای، ده سال پیش از آن و در خطبه‌های نماز جمعه تهران، از اصطلاح «عمق راهبردی» برای اشاره به ظرفیت‌های جمهوری اسلامی در این زمینه سخن گفته بودند. چنانکه فرمودند:

«با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، اعتزاز و افتخار و مباهات به اسلام، در مسلمانان زنده شد. اسلام، عزیز شد و مسلمان احساس کرد که اسلام مایه سربلندی اوست. این هم از برکات انقلاب اسلامی بود. اصلاً یکی از ابعاد این انقلاب و به قول معروف "عمق استراتژیک انقلاب ما" همین است و دشمنان، همین را می‌خواهند از ما بگیرند. مثل این است که انسان خیمه‌ای داشته باشد و ده‌ها ریسمان در ده‌ها سرزمین، با میخ‌های بلند آن را کوبیده باشند. این خیمه به‌گونه‌ای استوار و پابرجا می‌ماند که هیچ توفانی نمی‌تواند آن را تکان دهد. اینکه می‌بینید ملت‌های مسلمان در آسیا و اروپا و آفریقا، به نفع انقلاب اسلامی سخن می‌گویند؛ از یک فتوای امام، آن‌طور حمایت می‌کنند؛ از انقلاب اسلامی، از روز فلسطین - روز قدس، جمعه آخر ماه رمضان - و دیگر مناسبت‌ها آن‌طور استقبال می‌کنند و درباره‌اش شعار می‌دهند، همه حاکی از عمق استراتژیک جمهوری اسلامی است، که دشمنان، این را هم نمی‌توانند ببینند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۱۱/۱۴)

این کلیدواژه از دهه ۱۳۸۰ شمسی به بعد، بیشتر در ادبیات رهبر معظم انقلاب اسلامی مطرح شده است. آیت‌الله خامنه‌ای مواردی همچون استقبال از فتوای تاریخی امام خمینی (ره) در مورد ارتداد سلمان رشدی، راهپیمایی روز قدس در سراسر جهان و نیز استقبال خودجوش مردمی از مسئولان جمهوری اسلامی در سفر به کشورهای اسلامی را نشانه‌های روشنی بر عمق راهبردی ایران در جهان اسلام و حتی فراتر از آن در مناطق دیگر می‌داند. چیزی که ممکن است برای ناظران داخلی در ایران تبدیل به عادت شده و چندان مورد توجه آن‌ها نباشد، اما از چشم تحلیل‌گران خارجی پنهان نمانده است. برای نمونه هنری کسینجر راهبردنکار مشهور آمریکایی، شهریور ۱۳۹۳ در مصاحبه‌ای با رادیو ملی ایالات متحده^۱ به جایگاه تاریخی ایران و نفوذ آن در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) اشاره می‌کند و ایران را مستعدترین کشور منطقه برای ایجاد هژمونی و تشکیل یک امپراطوری قوی در غرب آسیا می‌داند. وی باور دارد که نقشه غرب آسیا در حال تغییر است و از بین رفتن مرزهای کنونی که حاصل سال‌های پس از فروپاشی عثمانی و جنگ اول جهانی است، یک فرصت بی‌نظیر راهبردی در اختیار ایران قرار داده تا به تعبیر او پایه‌های امپراطوری خود را بر محور شیعه از بغداد تا بیروت و دمشق مستحکم سازد. (کسینجر، ۱۳۹۳)

صرف نظر از مایه‌های ایران‌هراسانه این اظهارات، به نظر می‌رسد که عمق راهبردی و نفوذ منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، امروزه به یکی از واقعیت‌های سیاسی برای ناظران و تحلیل‌گران مسائل بین‌المللی تبدیل شده است؛ اما عامل اصلی این قدرت، برخلاف ادعای کسینجر، تنها ایستادگی ایران بر اهداف و ارزش‌های اسلامی و به‌ویژه حمایت از مصالح امت اسلام و ملت‌های مظلوم است. درواقع، حفظ «سیرت انقلاب» (از جمله در قالب اعلام مواضع صریح اسلامی) توانسته به‌صورت یک منبع قدرت نرم برای جمهوری اسلامی درآید و اعتبار آن را در جهان اسلام افزایش دهد.

در طرف مقابل، بدیهی است که این گسترش روزافزون، نظام سلطه را به هراس بیندازد. از نظر رسانه‌ای، واکنش دشمنان نسبت به این پدیده، به شکل «ایران‌هراسی» و «شیعه‌هراسی» جلوه کرده است. درواقع امپراطوری رسانه‌ای غرب می‌کوشد تا «افزایش عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران» را به شکل «خطر امپراطوری شیعی» بازنمایی کند، اما جمهوری اسلامی ایران در موارد متعدد با پشتیبانی از منافع امت اسلامی در مناطق و مسائل گوناگون - به‌خصوص علیه رژیم صهیونیستی و به نفع مقاومت اسلامی فلسطین - توانسته چنین تصویرسازی‌ای را در عمل مهار کند:

«دشمن با این تصور که چون عناصر شیعه در واقع پایگاه‌های طبیعی برای جمهوری اسلامی محسوب می‌شوند، می‌خواهد این پایگاه‌ها را بکوبد؛ البته اشتباه می‌کند. پایگاه‌های جمهوری اسلامی منحصر به شیعه‌ها نیست. خیلی از برادران سنی در خیلی از کشورها آنچنان دفاع جانانه‌ای از جمهوری اسلامی می‌کنند که خیلی از شیعه‌ها نمی‌کنند. بعضی از این مخالفین ضد انقلابی که در خارج از کشور نشسته‌اند - به قول شماها، آن ور آب- و علیه جمهوری اسلامی مرتب حرف می‌زنند، اگر به آن‌ها بگویند مذهبیت چیست، می‌گویند شیعه. خیلی از مسلمان‌هایی که شیعه امامی هم نیستند - حالا یا شیعه زیدی‌اند، یا سنی‌اند - در دفاع از نظام اسلامی، از برادران شیعه کمتر نیستند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۰۵/۰۶)

البته همان‌طور که کسینجر می‌گوید افزایش عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران در منطقه به‌ویژه در شرایطی که معادلات قدرت در جهان به سوی یک نظم جدید می‌رود، اهمیت مضاعفی یافته است. مطرح شدن جمهوری اسلامی ایران در حد و اندازه یک قدرت منطقه‌ای، یک بازیگر کلیدی به معادلات مربوط به شکل‌گیری هندسه نوین جهانی اضافه کرده است؛ آن هم کنشگری که به‌عنوان یک کشور مردم‌سالار، تلاش می‌کند تا بر پایه آموزه‌ها و آرمان‌های دینی پیشرفت کند.

«این شوخی است که مراکز قدرت سیاسی دنیا تصریح کنند که ایران به یک قدرت منطقه‌ای تبدیل شده و اگر فلان کار و فلان کار را نکنیم، به یک قدرت جهانی تبدیل خواهد شد؟ این چیز کمی است؟ شما خیال می‌کنید در دنیای فوق مدرن پیشرفته علمی و این همه ثروت متراکم، این چیز کمی است که یک مجموعه سیاسی به نام دین و معنویت و عدالت و با پشتیبانی مردم به‌وجود بیاید و چنین جایگاه و موقعیتی پیدا کند؟ امروز این اتفاق افتاده است. خیمه‌ای که اینجا سرپاست، ریسمان‌ها و میخ‌های عمیقی که این خیمه در سرزمین اسلامی دارد، در کشورهای دیگر کوبیده شده است. ما در ملت‌های گوناگون عمق استراتژیک داریم... الان در کشورهای دنیا، جمهوری اسلامی در دل ملت‌های مسلمان جا دارد. ما به چیزهایی عادت کرده‌ایم. رؤسای جمهور ایران پا می‌شوند به کشورهای دیگر می‌روند. استقبال مردمی از این رؤسای جمهور برای هیچ رئیس‌جمهوری از هیچ کشوری در هیچ نقطه‌ای غیر از کشور خودش متصور نیست؛ این یک واقعیت است. بنده هم که زمان ریاست جمهوری به کشورهای بیگانه سفر می‌کردم، همین‌طور بود. رئیس‌جمهور بعد از من، و رئیس‌جمهور بعد از او هم به کشورهای مختلف رفتند و ملت‌ها نسبت به آن‌ها اظهار عشق و علاقه کردند. این، هنر این رئیس‌جمهور نیست؛ هنر این حرکت

عظیم است؛ هنر این موج‌آفرینی است؛ هنر هویت شماست؛ هویت نظام جمهوری اسلامی؛ این شأن ماست.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۰۷/۲۴)

اشاره رهبر معظم انقلاب به پدیده استقبال از مسئولان جمهوری اسلامی به‌ویژه در سطح رؤسای جمهور نیز یک نمونه و نشانه قابل تأمل است. هنگامی که ایشان در سال ۱۳۶۴ به‌عنوان رئیس‌جمهور ایران به پاکستان سفر کردند، با یک استقبال بی‌نظیر روبه‌رو شدند؛ تا جایی که رسانه‌های جهانی نیز از جمعیت میلیونی مردم برای استقبال در شهرهایی مانند اسلام‌آباد و لاهور و... اظهار شگفتی کردند. این پدیده در مورد استقبال از رؤسای جمهور ایران در کشورهایی مانند الجزایر، لبنان، بوسنی و هرزگوین، سودان، مالزی و حتی در ونزوئلا نیز در دوره‌های مختلف تکرار گردید.

البته امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در مقام رهبری انقلاب اسلامی نیز سفری به خارج از کشور نداشته‌اند، اما طی دوره درمانی کوتاهی که در شهریور ۱۳۹۳ به دنبال یک عارضه جسمی که برای ایشان پیش آمد، بار دیگر فرصت برای نمایش پیوند اعتقادی و عاطفی مسلمانان جهان با جمهوری اسلامی ایران فراهم شده بود. نکته مهم در تحلیل این‌گونه رخدادها این است که امام خامنه‌ای (مدظله العالی) ایجاد، تثبیت و توسعه عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران را یک عامل بازدارنده در برابر طراحی و اقدامات دشمن و درواقع یک مزیت نسبی در معادلات قدرت منطقه‌ای و جهانی برای جمهوری اسلامی ایران می‌دانند:

«ما می‌توانیم پایه‌های غلطی را که قدرت اقتصادی متمرکز متراکم دستگاه‌های شیطانی برای خودشان به‌وجود آورده‌اند، به چالش بکشیم. در دنیا جنگ راه می‌اندازند، قحطی به‌وجود می‌آورند و بحران ایجاد می‌کنند. یک سرمایه‌دار ناگهان در چندین کشور بحران مالی به‌وجود می‌آورد. یادتان هست چهار، پنج سال قبل، یک سرمایه‌دار یهودی و امریکایی ساکن اروپا با اسم مشخص و شناخته شده توانست مالزی و اندونزی و فیلیپین و تایلند را ورشکست کند؟ قدرت پول را ببینید. بنابراین قدرت‌های اقتصادی می‌توانند بحران ایجاد کنند. بحران‌آفرینی، جنگ‌آفرینی و ایجاد نظام‌های خشن و قسی‌القلب - مثل اسرائیل - کار این‌هاست. باید این‌ها را به چالش کشید. کی می‌تواند؟ یک هویت جمعی بین‌المللی زنده خسته نشو، متکی به ایمان قلبی و دینی؛ این است که نمی‌گذارد انسان خسته شود. هر چیز دیگری قابل خسته شدن است، جز ایمان با طراوت دینی. این می‌تواند آن قدرت‌ها را به چالش بکشد و تعدیل کند و در نهایت آن‌ها را از بین ببرد. ان‌شاءالله در حکومت عدل مهدوی (سلام الله علیه) و (عجل‌الله‌تعالی فرجه الشریف) این کارها انجام می‌گیرد؛

منتها ما هم می‌توانیم مقدماتش را انجام دهیم؛ اگر همت و اراده و ایستادگی و تدبیر داشته باشیم. این کارها، هم ایستادگی و شجاعت و قدرت می‌خواهد؛ هم تدبیر و عقل می‌خواهد. این‌ها کارهایی که دم‌دستی باشد و بشود همین‌طوری تماش کرد، نیست؛ اما شدنی است و تا الان هم شده است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۰۷/۲۴)

رهبر معظم انقلاب اسلامی، بارها چنین توانایی اثبات شده و تثبیت شده‌ای را از سوی جمهوری اسلامی به دشمنان ایران نشان داده‌اند. از جمله، هنگامی که نوروز ۱۳۸۵ در جمع کاروان‌های راهیان نور در منطقه عملیاتی دهلاویه حضور یافتند، اینچنین فرمودند:

«استکیار جهانی بدانند که این ملت فولاد آبدیده است. زن و مرد این کشور و این مرز و بوم، جوان و پیر این میهن بزرگ اسلامی و نسل‌های پی‌درپی از این ملت بزرگ، که در کوره‌های حوادث آبدیده شده‌اند، برای خودشان یک رسالت قائلند؛ رسالت پاسداری از اسلام و پرچم برافراشته اسلام در این سرزمین، که امروز یک‌ونیم میلیارد مسلمان در مناطق مختلف دنیا به این پرچم چشم دوخته‌اند؛ این عمق راهبردی ملت و انقلاب ما در کشورهای اسلامی منطقه است؛ در فلسطین است، در شمال آفریقا، در خاورمیانه است، در آسیای میانه است و در شبه قاره است؛ این‌ها عمق راهبردی ملت ایران است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵/۰۵/۰۱)

با این همه، به نظر می‌رسد که هنوز از نظر تحلیلی، عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران به بررسی‌های دقیق‌تری نیاز دارد. به همین دلیل، رهبر معظم انقلاب، از سویی در دیدارهای دانشجویی خود، «عمق راهبردی نظام» را به‌عنوان یکی از موضوعات محوری برای مطالعات سیاسی و عمق‌یابی در محافل علمی معرفی می‌کنند (برای نمونه در دیدار با دانشجویان در مردادماه سال ۱۳۹۲)؛ و از سوی دیگر تلاش می‌کنند تا به تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیران و مجریان امور در سطح کلان نیز عمق راهبردی را به‌عنوان یک ظرفیت واقعی در اختیار مدیران بشناسانند تا در راستای اقتدار ملی به فعلیت برسد:

«خودمان را آماده کنیم برای ایفای نقش در پدید آوردن نظم جدید؛ کشور را آماده کنیم برای اینکه نقش‌آفرینی کند. و این هم ممکن نخواهد شد مگر با قوی کردن کشور؛ کشور را باید قوی کنیم. تقویت کشور متوقف است بر استفاده از همه ظرفیت‌ها و توانایی‌هایی که ما در داخل کشور و در بیرون کشور داریم. توجه بکنیم که ظرفیت‌های ما و توانایی‌های ما، فقط آن چیزهایی نیست که ما در داخل داریم؛ ما در بیرون کشور هم ظرفیت‌های مهمی داریم؛ طرفدارانی داریم، عمق

راهبردی داریم؛ در منطقه، در کشور؛ بعضی به‌خاطر اسلام، بعضی به‌خاطر زبان، بعضی به‌خاطر مذهب شیعه؛ این‌ها عمق راهبردی کشور هستند؛ این‌ها جزو توانایی‌های ما هستند؛ از همه این توانایی‌ها باید استفاده کنیم. فقط هم در منطقه نیست، ما در آمریکای لاتین عمق راهبردی داریم، در قسمت‌های مهمی از آسیا عمق راهبردی داریم، امکانات استفاده داریم؛ از این‌ها بایستی استفاده کنیم، این‌ها کشور را قوی خواهد کرد.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳/۰۶/۱۳۹۳)

۳- چرایی اهمیت عمق راهبردی در ادبیات نظامی و سیاسی

۳-۱. قدرت افکنی

کشوری که به دنبال ایجاد عمق راهبردی است، باید به نمایش قدرت خود، دست‌کم در عرصه منطقه‌ای و جایی که دارای عمق راهبردی نرم است، مبادرت ورزد. در ادبیات راهبردی به این اقدام «قدرت افکنی»^۱ می‌گویند. قدرت افکنی کاربرد محدود قدرت نظامی در خارج از سرزمین یک کشور برای رسیدن به اهداف سیاسی است. وزارت دفاع آمریکا قدرت افکنی را توانایی یک کشور برای کاربرد سریع و رشد همه‌یا برخی از عناصر قدرت ملی (سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی یا نظامی) برای پاسخگویی به بحران‌ها یا کمک به ایجاد بازدارندگی و تقویت ثبات منطقه‌ای تعریف کرده است. (United States Department of Defense, 2005)

به‌طور خلاصه قدرت افکنی را می‌توان به کار بست عناصر مادی یا غیرمادی قدرت ملی یک کشور در ورای مرزهای خود برای تحت تأثیر قرار دادن یا وادار کردن دولت‌های رقیب/دشمن به انجام رفتار موردنظر به منظور دستیابی به هدف‌های ملی تعریف کرد. (عسکری، ۱۳۸۹: ۳۳)

با توجه به تهدیدات فزاینده رژیم صهیونیستی علیه ایران و از سوی دیگر، حضور آمریکا و نیروهای تحت حمایت آن دولت مانند داعش در منطقه غرب آسیا که در واقع عامل بی‌ثبات‌کننده منطقه هستند، ضرورت دارد جمهوری اسلامی ایران مؤلفه قدرت افکنی را با هدف ایجاد ثبات منطقه‌ای و بازدارندگی مورد توجه قرار دهد.

«امروز دعوای استکبار با ما این است که چرا قدرت شما منطقه را فرا گرفته. این اقتدار جمهوری اسلامی است. آنچه از نظر ما عنصر اقتدار ملی است، از نظر دشمنان ما یک عامل مزاحم است و با آن مبارزه می‌کنند. با توسعه اقتدار جمهوری اسلامی در میان ملت‌ها در منطقه و فراتر از منطقه مخالفت می‌کنند، چون عامل اقتدار است،

^۱. Power Projection

چون عمق راهبردی کشور است؛ با قدرت دفاعی کشور و قدرت نظامی کشور مخالفت می‌کنند؛ با هرآنچه وسیله قدرت و عنصر اقتدار ملی باشد، دشمنان ما مخالفت می‌کنند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۰۳/۰۸)؛ و «حضور قدرتمندان جمهوری اسلامی در منطقه، یکی از ابزارهای اقتدار ملی است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۱۰/۱۹)

۲-۳. جلوگیری از ورود مستقیم دشمن به مرزهای ملی

یکی دیگر از دلایل توجه جمهوری اسلامی ایران به افزایش و گسترش عمق راهبردی، «دفاع از دور» است. دفاع از دور، از ورود مستقیم دشمن به مرزهای ملی جلوگیری می‌کند. امام علی(ع) می‌فرماید: «فَوَاللَّهِ مَا غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ إِلَّا دَلُّوا؛ به خدا سوگند، هر ملتی که درون خانه خود مورد هجوم قرار گیرد، دلیل خواهد شد.» (نهج البلاغه، خطبه ۲۷) اینچنین است که مقام معظم رهبری فرمودند:

«یکی از مؤلفه‌های قدرت، نیروی دفاعی است؛ دفاع از دور. یکی از مؤلفه‌های قدرت، نیروی دفاعی است؛ یکی از مؤلفه‌های قدرت، عمق راهبردی ما است. حضور در کشورهای منطقه و طرفداری ملت‌های منطقه از جمهوری اسلامی، عمق راهبردی جمهوری اسلامی است؛ جمهوری اسلامی از این نمی‌تواند صرف نظر کند؛ هیچ دولت عاقلی صرف نظر نمی‌کند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۰۳/۰۲)

همچنین اشاره شده است:

«ما غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ إِلَّا دَلُّوا؛ این حدیث از معصوم (علیه السلام) است که آن کسانی که در خانه نشستند تا به آن‌ها حمله بشود دچار ذلت شدند. این‌جوری نباشد که یک چهاردیواری را انتخاب کنیم و دیگر کارمان به این نباشد که پشت این دیوار چه کسی است، چه تهدیدی وجود دارد. این نگاه وسیع فرامرزی، این امتداد عمق راهبردی گاهی اوقات از واجب‌ترین واجبات کشور هم لازم‌تر است که مورد توجه قرار بگیرد که خیلی‌ها متوجه به این نیستند، خیلی‌ها توجه به این ندارند. حالا بعضی‌ها هم توجه دارند و به نفع دشمن حرف می‌زنند -مثلاً می‌گویند- «نه غزه، نه لبنان» -اما خیلی‌ها هم توجه ندارند؛ واقعیت این است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۰۷/۱۰)

از جهت نظامی در دنیای معاصر اینکه کشوری تنها محدود به مرزهای جغرافیایی خود در پی دفاع از امنیت ملی باشد، یک اشتباه راهبردی است. هر قدر حضور فراسرزمینی نیروهای نظامی کشوری بیشتر باشد، مسلماً امنیت ملی آن نیز بالاتر خواهد رفت. بنابراین، اگر حضور فراسرزمینی

نیروهای نظامی کشورمان که با عنوان مدافعان حرم یاد می‌شود، نبود، امنیت در شهرهای ایران از بین می‌رفت و جنگ نیابتی در داخل کشور رخ می‌داد. از این رو، «دفاع از دور» امنیت ملی کشور را تأمین می‌کند:

«این شهدای [مدافع حرم] رفتند با دشمنی مبارزه کردند که اگر این‌ها مبارزه نمی‌کردند، این دشمن می‌آمد داخل کشور... اگر جلوی گرفته نمی‌شد، ما باید اینجا در کرمانشاه و همدان و بقیه استان‌ها با این‌ها می‌جنگیدیم و جلوی این‌ها را می‌گرفتیم. در واقع این شهدای عزیز ما جان خودشان را در راه دفاع از کشور، ملت، دین، انقلاب اسلامی فدا کردند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۱۱/۰۵)

۳-۳. حمایت از امت اسلامی و مستضعفین

قرآن کریم یکی از ویژگی‌های پیروان گرامی اسلام را دوستی و رحمت با مسلمین و دشمنی و مقابله با کفار مطرح می‌کند: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (سوره فتح، آیه ۲۹) و درباره رابطه بین مؤمنین، به آنان می‌فرماید: «...وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ؛ وَ إِنْ كُنْتُمْ كَافِرِينَ فَالْحَرْبُ وَالْمُؤْمِنُونَ كَانُوا إِخْوَةً رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (سوره انفال، آیه ۷۲) همان‌گونه که در بیان نورانی آیه شریفه مشهود است، جامعه ایمانی مکلف است کسانی از مؤمنین را که درخواست یاری دارند، کمک رسانند. نکته مهم دیگر آنکه خداوند متعال با صراحت، به حمایت و دفاع از ستم‌دیدگان، مظلومان و رانده‌شدگان از سرزمین خویش فرمان می‌دهد و می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَوْلِيَانَا إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ» (سوره انفال، آیه ۷۲) «و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل اللہ و المستضعفین من الرجال و النساء و الولدان الذین یقولون ربنا اخرجنا من هذه القرية الظالم اهلها و اجعل لنا من لذنک ولیا و اجعل لنا من لذنک نصیرا؛ چرا در راه خدا و برای رهایی مردان و زنان و کودکانی که [به دست ستمگران] تضعیف شده‌اند پیکار نمی‌کنید؟ همان افراد [ستم‌دهای] که می‌گویند: پروردگارا! ما را از این شهر (مکه) که اهلش ستم‌گرنند، بیرون ببر و از طرف خود برای ما سرپرستی قرار ده و از جانب خود، یار و یآوری برای ما تعیین فرما.» (سوره نساء، آیه ۷۵)

پیامبر گرامی اسلام (ص) نیز در این باره می‌فرماید: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ؛ کسی که صبح کند و اهمیتی به کارهای مسلمانان ندهد، او از آنان نیست و کسی که صدای مردی بشنود که فریاد کمک‌خواهی از مسلمانان را سر دهد و پاسخش را ندهد، مسلمان نیست.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج

بر مبنای چنین اندیشه الهی است که بند ۱۶ اصل سوم قانون اساسی «تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان» را یکی از اقدامات لازم برای نیل به اهداف و اصول نظام - که در اصل دوم قانون اساسی بیان شده - می‌داند. اصول ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی نیز موضوع دفاع از مظلومان و مستضعفان جهان - اعم از مسلمان و غیرمسلمان، بر پایه دین مبین اسلام - را به صراحت بیان نموده و آن را از وظایف جمهوری اسلامی ایران برشمرده است. با توجه به این مبانی است که جمهوری اسلامی ایران «طرفداری از ملت‌های مظلوم و مستضعف» را برای گسترش عمق راهبردی مورد توجه قرار داده است. چنانکه مقام معظم رهبری در مناسبتی در این خصوص فرمودند:

«ما اگر چنانچه به توحید اعتقاد داریم، نمی‌توانیم زیر بار زور برویم، نمی‌توانیم زیر بار ظلم برویم، نمی‌توانیم در مقابل ظالم نایستیم، این طبیعت توحید است. اینکه جمهوری اسلامی اعلام می‌کند که هر جا مظلومی هست و نصرتی لازم است، ما آنجا حاضریم، به‌خاطر این است؛ اینکه ما روی مسئله فلسطین این‌جور اصرار داریم، به‌خاطر این است. چون لازمه توحید این است که انسان در مقابل زورگویی ظالم به مظلوم بایستد؛ حقیقت توحید این است و بعثت این را به ما یادآوری می‌کند؛ و این مطمئناً پیشرفت هم دارد... ایستادن ما در کنار گروه‌های مقاومت، در منطقه غرب آسیا به همین دلیل است. حضور ما در سوریه، در مقابله و مواجهه با تروریست‌هایی که آمریکا و عوامل آمریکا در منطقه به وجود آورده بودند، به این دلیل است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۰۱/۲۵)

در همین ارتباط آمده است:

«مقابله ما با نیروهای تکفیری، مقابله با ظلم بود، مقابله با تحریف اسلام بود؛ مبارزه با گروه وحشی دور از اخلاق اسلامی و مدنیت اسلامی و حقیقت اسلام بود که انسان‌ها را زنده‌زنده آتش می‌زدند، انسان‌ها را زنده‌زنده پوست می‌کنند، خانواده‌های مسلمان را به اسارت می‌گرفتند و فساد سیاسی، فساد جنسی، فساد مالی، فساد عملی، همه‌جور فساد، این‌ها را فرا گرفته بود. این‌ها عامل آمریکا بودند، عامل صهیونیسم بودند، دنباله‌هایشان هم هر جا باشند عامل آمریکا و عامل صهیونیسم‌اند. این یک واقعیتی است؛ ما در مقابل این‌ها ایستادیم.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۰۹/۱۵)

۴- راهکارهای ایران در افزایش عمق سیاسی و راهبردی

۴-۱. ارتقای توانمندی‌های دفاعی

برخورداری از ارتشی مقتدر و مجهز به مدرن‌ترین ابزارها و جنگ‌افزارهای نظامی هوشمند و سلاح‌های مؤثر که وظیفه دفاع از حاکمیت، امنیت، استقلال و تمامیت ارضی کشور را در برابر هرگونه تهدید و تجاوز بر عهده دارد، در عرصه جهانی واقعیتی بدیهی و انکارناپذیر است؛ چرا که تاکنون نهاد بین‌المللی قدرتمند و بی‌طرفی وجود ندارد که بتواند از وقوع درگیری و مخاصمات مسلحانه جلوگیری کند. از این رو، تولید قدرت یعنی تهیه، تولید و انباشت جنگ‌افزار و تجهیزات مورد نیاز مشروع، برای تشکیل نیروی مسلح مقتدر به منظور تأمین امنیت و دفع تجاوز و تنبیه و سر جای خود نشاندن متجاوز و نیز برقراری توازن قوا بنا به دستور قرآنی (سوره انفال، آیه ۶۰) یک ضرورت ناگزیر است. (دهقان و جعفری، ۱۳۹۸: ۲۵۶-۲۵۵)

مقام معظم رهبری در جمع وزرا، مسئولان، محققان و متخصصان وزارت دفاع، افزایش توان «دفاعی و تهاجمی» را حق مسلم و قطعی کشور دانستند و با تأکید بر لزوم ادامه مسیر افزایش توان دفاعی فرمودند:

«در دنیایی که قدرت‌های زورگو، سلطه‌گر و دارای کمترین جوهره اخلاق، وجدان و انسانیت حاکم هستند و از تجاوز به کشورها و کشتار انسان‌های بی‌گناه هیچ ابایی ندارند، توسعه صنایع دفاعی و تهاجمی کاملاً طبیعی است؛ زیرا این قدرت‌ها تا اقتدار کشور را احساس نکنند، امنیت تأمین نخواهد شد.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۶/۱۰)

قدرت نظامی و موازنه قوا نقش مهمی در دفاع و بازدارندگی بازی می‌کند؛ چنانچه کشوری به این اصل مهم و حیاتی برای تأمین امنیت خود بی‌توجه باشد، دچار غافل‌گیری خواهد شد و موجودیت خود را با تهدید مواجه می‌بیند. لذا کشورها پیش از اینکه دچار غافل‌گیری شوند برای افزایش قدرت و نشان دادن این موضوع به دشمنان خود تلاش می‌کنند که در صورت تهاجم، ضربه‌های سختی را از آن‌ها خواهند خورد و بدین طریق احتمال حمله از سوی دشمنان و ضریب آسیب‌پذیری خود را پایین می‌آورند. رهبر معظم انقلاب با تأکید بر «ارتقاء توانمندی‌های دفاعی و قدرت بازدارندگی به منظور دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و مقابله مؤثر با تهدیدهای خارجی و ایجاد توازن منطقه‌ای» (ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه توسط رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۷/۱۰/۲۱) به‌عنوان سیاست‌های نظام، در دیدار با فرماندهان عالی‌رتبه سپاه و ارتش در این باره فرمودند:

«برادران نیروهای مسلح جمهوری اسلامی باید قوی بشوند و قدرت دفاعی خود را بالا ببرند. این، دو کلمه حرف است؛ اما پشت سر این حرف، هزاران تلاش قرار دارد. اگر تلاش نکردیم، آن دو محقق نخواهد شد و اگر نشد، ملت و کشور و انقلاب و نظام جمهوری اسلامی‌مان، تهدید خواهد شد...در نیروهای مسلح، هرکس موظف است که بر طبق همین روال عمل بکند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۰۵/۰۷/۱۳۶۸)

البته ایشان در مناسبتی دیگر بیان می‌کنند، تقویت و ارتقای قدرت دفاعی نیروی‌های مسلح، تهدیدی علیه هیچ کشور و ملتی نیست، بلکه عاملی برای قدرت بازدارندگی است:

«جمهوری اسلامی ایران، نیروهای مسلح خود را برای تعدی و تجاوز به هیچ ملتی و هیچ کسی نمی‌خواهد. در طول تاریخ که هیچ؛ در زمان حال شما ببینید در دنیا از سازمان‌های مسلح برای چه هدف‌هایی استفاده می‌شود! جمهوری اسلامی ایران، نیروهای مسلح خود را...در میدان دفاع از استقلال ملی، از هدف‌های والای ملت ایران، از شرف ملی، از هویت دینی و ایمانی به‌کار گرفته است... ما به هیچ کشوری و به هیچ ملتی قصد تجاوز نداریم... اما نیروهای مسلح باید پا به رکاب باشند. ما ابتداکننده نیستیم؛ اما باید بیدار باشیم.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۰۹/۰۸/۱۳۷۸)

۲-۴. نشر فرهنگ اسلامی - ایرانی

فرهنگ، از دیگر ابزارهای گسترش عمق راهبردی است. امروزه دولت‌ها سعی می‌کنند به بعد نرم‌افزاری قدرت که ابزار فرهنگ را شامل می‌شود، بیشتر از بعد سخت‌افزاری توجه کنند. زبان، دین، مذهب، افکار عمومی و باورهای غیرمذهبی از جمله عوامل فرهنگی توسعه عمق راهبردی است. برای نمونه، ایران اشتراکات زبانی و تاریخی بسیاری با کشورهای منطقه دارد و عامل زبان و تاریخ می‌تواند زمینه همکاری و توسعه عمق راهبردی را هموار سازد. از این رو، جمهوری اسلامی ایران فرصت مناسبی برای ایجاد همکاری با کشورهای فارسی زبان منطقه را دارد و زبان فارسی می‌تواند بستری مناسب برای گسترش فرهنگ ایرانی - اسلامی و بسط نفوذ جمهوری اسلامی را در منطقه فراهم کند. مقام معظم رهبری درباره ارتباط زبان با گسترش عمق راهبردی جمهوری اسلامی فرموده‌اند:

«ارائه تصویر درست و واقعی از نظام جمهوری اسلامی و واقعیت‌ها و پیشرفت‌های ایران امروز، در کنار ترویج زبان و ادبیات فارسی، از جمله وظایف سنگین سفیران فرهنگی نظام اسلامی است... اگر کار فرهنگی به‌درستی انجام شود و بر ذهن و فکر و عاطفه افراد تأثیرگذار باشد، قطعاً برخی خلأهای احتمالی در عرصه دیپلماسی و یا

ارتباطات تجاری و اقتصادی، پُر خواهد شد... باید در کنار معرفی عمق فرهنگ و تمدن کشور، ایران امروز هم برای جهانیان معرفی شود... [بنابراین] یکی از وظایف اصلی سفیران فرهنگی، ترویج زبان فارسی از طریق پیگیری کرسی‌های زبان فارسی در مراکز علمی و دانشگاهی است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۱۲/۱۱)

ایران در جایگاهی قرار دارد که به ملت اثرگذار فرهنگی در میان افکار عمومی جهان اسلام تبدیل شده است. لذا دشمن برای جلوگیری از نشر فرهنگ انقلاب اسلامی، فرهنگ مقاومت و استکبارستیزی در میان مسلمانان، تمامی تلاش خود را برای از جذاییت انداختن فرهنگ ایرانی-اسلامی و جایگزینی آن با فرهنگ غربی به کار گرفته است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در این رابطه تأکید کرده‌اند:

«استکیار می‌داند که امروز در بسیاری از کشورهای اسلامی، دل‌های مردم با جمهوری اسلامی است؛ می‌داند که عمق سیاسی و استراتژیک نظام جمهوری اسلامی، در داخل کشورهای اسلامی است؛ از شمال آفریقا تا شرق آسیا. به همین خاطر است که فکر شیعی را منحرف معرفی می‌کنند، به او تهمت می‌زنند، بد معرفی می‌کنند، نسبت‌های خلاف می‌دهند، جمهوری اسلامی را مورد تهاجم قرار می‌دهند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴) و «بدخواهان و مستکبران تلاش دارند تا اسلامی را به جهانیان معرفی کنند که یا اسلام متحجر و یا اسلام بی‌خاصیت لیبرالی باشد. در حالی که اسلام واقعی و ناب مورد نظر نظام اسلامی دارای مفاهیم والا، عمیق و روشن از انسان، خدا، جهان آینده و نیازهای مادی و معنوی بشریت است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۱۲/۱۱)

بنابراین، یکی دیگر از راهبردهای اثرگذار در گسترش عمق استراتژیک، نشر فرهنگ ایرانی-اسلامی است: «نهضت جهانی اسلام یک شخص نیست که ترورش کنند، یک سازمان نیست که منحلش کنند، یک دولت نیست که منزوی‌اش کنند، بلکه یک پدیده فرهنگی و توده‌ای و عمومی است. ما باید هوایش را داشته باشیم و باید مراقب باشیم. نفس اعلام مواضع اسلامی در دنیای اسلام، اعتبار ما را افزایش می‌دهد و برای ما امتیاز است و نشان‌دهنده عمق استراتژیک ما و کمک‌کننده به ماست.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۰۵/۲۵)

۳-۴. ایجاد جایگاه اقتصادی قابل اتکاء در عرصه بین‌المللی

در طول تاریخ، همواره کشورهایی که درصد افزایش قدرت و میزان تأثیرگذاری بر سایر رقبا بوده‌اند، سعی می‌کردند جایگاه اقتصادی قابل اتکایی را در کشورهای دیگر برای خود ایجاد کنند؛

چرا که بنیه اقتصادی و منافع مادی مشترک یکی از روش‌های گسترش عمق راهبردی به‌شمار می‌رود. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و به دلیل اشتراک منافع با کشورهای همسایه و ایجاد رابطه صادقانه و مفید اقتصادی با دیگر کشورها، سعی بر گسترش عمق راهبردی داشته است:

«ما از ظرفیت دیپلماسی‌مان می‌توانیم استفاده کنیم. اطراف خود ما، سیصد چهارصد میلیون جمعیت چسبیده به ما، همسایه‌های ما هستند که با بعضی‌شان هم روابط، عادی و خوب است؛ می‌توانیم ما با این‌ها ارتباطات خوبی داشته باشیم. مسئولین دیپلماسی کشور، نشان‌های ایرانی را در بیرون برجسته کنند؛ فرض کنید که وقتی شما در فلان جلسه بین‌المللی شرکت می‌کنید، کت و شلوار می‌پوشید، این نشان خیاط ایرانی دارد - یک خیاطی در سمنان این را دوخته، خیلی هم قشنگ دوخته - وقتی این برود، این نشان ترویج می‌شود؛ نشان‌های ایرانی را ترویج کنند. حرف‌ها و مفاهیم ایرانی را هم ترویج کنند؛ بعضی‌ها عکس این عمل می‌کنند. یکی از گله‌های ما از بعضی مسئولین کشور در سال‌های گذشته این بود که می‌روند خارج و در جمع اروپایی‌ها صحبت می‌کنند، حرفی که می‌زنند یک حرف اروپایی است. یک حرفی است که یک متفکر اروپایی مثلاً صد سال پیش گفته و حالا رسیده به دست ما، ایشان می‌رود آنجا تحویل آن‌ها می‌دهد؛ خوب اینکه در نظر او ارزشی ندارد، ما خودمان حرف‌های نو داریم، حرف‌های جدید داریم، حرف‌های نشنیده داریم؛ این‌ها را بگوییم. عین همین قضیه در این نشان‌های ایرانی وجود دارد که بایست استفاده بشود. از روش تهاوت در بعضی از اجناس باید استفاده بشود.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۰۸/۲۸)

قرن حاضر، قرن اتحادیه‌ها و همکاری‌های بین‌المللی در قالب آن‌ها است و هم‌افزایی بین کشورها می‌تواند توسعه بیشتر از گذشته، ارتقای کیفیت زندگی و کمک به صلح و امنیت را رقم بزند. از آنجایی که همکاری بین کشورها براساس منافع ملی مشترک، اشتراکات قومی، جغرافیایی و فرهنگی صورت می‌گیرد، کشورهای اسلامی به‌ویژه آنهایی که در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه)، قفقاز و آسیای میانه و در همسایگی هم قرار دارند، با توجه به اشتراکات ملی و فرهنگی می‌توانند از این ظرفیت به خوبی استفاده کنند. قرآن کریم امت اسلامی را به همکاری و حرکت تعاونی جمعی دعوت کرده و می‌فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى؛ و باید با یکدیگر در نیکوکاری و تقوا کمک کنید.» (سوره مائده، آیه ۲) بنابراین، یکی دیگر از راهبردهای اساسی در توسعه عمق راهبردی، ایجاد رابطه صادقانه و مفید اقتصادی با دیگر کشورها است:

«امروز کشورهای اسلامی بیش از همیشه به همکاری در همه زمینه‌ها با هم احتیاج دارند؛ از جمله در زمینه مسائل اقتصادی و کمک به رشد و توسعه دنیای اسلام... ما باید برای استقلال امت اسلامی و برای عزت آن، همه تدابیر لازم را به کار ببریم، که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، مسئله اقتصاد است. بنابراین، تلاش برای رشد و توسعه و اعتلای جنبه اقتصادی دنیای اسلام، از کارهایی است که بلاشک جزو هدف‌های اسلامی است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۲۵)

در راستای اجرای این امر مهم، لازم است تا کشورهای اسلامی از ظرفیت تجاری خود بهره کافی را ببرند تا طمعه دیگران نشوند: «اگر دنیای اسلام با ظرفیت‌های فراوانی که دارد، سروسامانی به اقتصاد خود ندهد، در این حرکت اقتصادی جهانی، بلاشک طعمه دیگران خواهد شد. دنیای اسلام دنیای بزرگی است و دارای امکانات و ظرفیت‌های فراوانی است؛ ما بیش از یک میلیارد جمعیت هستیم؛ نزدیک به نیمی از ذخایر نفت دنیا متعلق به دنیای اسلام است؛ در حدود بیست و پنج درصد ذخایر گاز دنیا متعلق به دنیای اسلام است؛ نیروی انسانی مستعد در دنیای اسلام فراوان است؛ منابع غنی زیرزمینی - غیر از منابع انرژی - در دنیای اسلام متنوع و فراوان است و نسبت بعضی از آن‌ها به کل منابع دنیا تعیین‌کننده و بالاست؛ بخش مهمی از آبراه‌های اساسی و تعیین‌کننده کره زمین هم متعلق به دنیای اسلام است؛ بازار دنیای اسلام یکی از بزرگ‌ترین بازارهای دنیاست؛ این‌ها همه ظرفیت‌های ماست. دنیای اسلام این ظرفیت را دارد که در صنعت، کشاورزی، تولید علم و در رشد و توسعه عمومی جهان نقش ایفا کند. اگر دنیای اسلام که دارای عظمت و امکانات است، به فکر هماهنگ کردن امکانات خود نیفتد و از این ظرفیت‌ها به صورت یک مجموعه استفاده نکند، طعمه قدرت‌هایی خواهد شد که امروز بر سر تقسیم منافع دنیا با یکدیگر رقابت می‌کنند. ما نمی‌خواهیم سهم و طعمه این قدرت یا آن قدرت شویم؛ ما می‌خواهیم از ظرفیت‌ها و از استعدادهای خودمان استفاده کنیم... کشورهای اسلامی به جای اینکه امکانات‌شان را با هم مبادله کنند؛ از ظرفیت‌های هم استفاده کنند؛ به یکدیگر برای رشد تجارت و توسعه اقتصادی و سرمایه‌گذاری کمک کنند، بیشتر رو به سمت کشورهای غیراسلامی و رو به سمت غرب دارند؛ این ضعف ماست.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۲۵)

۴-۴. ایجاد قدرت نظامی برون مرزی

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چهار نیروی سازمانی و یک سازمان مهم شامل نیروی زمینی، نیروی هوافضا، نیروی دریایی، نیروی قدس و سازمان بسیج مستضعفین را در ذیل خود دارد. نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که به سپاه قدس نیز معروف است در ایام هشت ساله

دفاع مقدس به‌عنوان نیروی برون‌مرزی سپاه تشکیل شد و فعالیتش را با حمایت از کردها برای مقابله با صدام در زمان جنگ تحمیلی ادامه داد. همچنین با حمایت از احمدشاه مسعود در جنگ شوروی در افغانستان و بعدها در مقابله با طالبان دامنه فعالیتش را گسترش داد و در جریان مبارزه با گروه‌های تروریستی در عراق و سوریه به یکی از محورهای اصلی مقاومت تبدیل شد. مأموریت اصلی نیروی قدس، سازماندهی و ترغیب نهضت‌های انقلابی اسلامی علیه نظام استکبار جهانی و صهیونیسم بین‌الملل و مقابله با شرایط ظالمانه علیه مسلمانان است.

اصلی‌ترین نمود مأموریت نیروی قدس به فرماندهی سردار شهید حاج قاسم سلیمانی در سوریه و حمایت از دولت و مردم این کشور در برابر تروریست‌های تکفیری به نمایش درآمد. در همین مأموریت بود که افکار عمومی در ایران و سراسر دنیا با سردار سلیمانی و قدرت نیروی قدس آشنا شدند. ایشان در دوران فرماندهی بر نیروی قدس، مأموریت‌های محوله را به خوبی به انجام رساند، اما با این حال یک مأموریت اخیر از سوی رهبر معظم انقلاب به سپاه پاسداران و به‌ویژه نیروی قدس آن واگذار شده بود که جنایت آمریکایی‌ها مانع از انجام آن شد. این مأموریت جدید را که مقدماتش نیز در دوران سردار سلیمانی آغاز شده بود، فرمانده معظم کل قوا در دهم مهرماه ۱۳۹۸ که هزاران نفر از فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ایشان دیدار کردند، تبیین فرمودند. در جریان این دیدار، رهبر معظم انقلاب توصیه‌هایی برای آینده سپاه به فرماندهان این نیرو کردند. یکی از توصیه‌های ایشان، «از دست ندادن نگاه وسیع و فرامرزی به جغرافیای مقاومت» بود. ایشان مسئولیت نگاه وسیع فرامرزی که «عمق راهبردی» کشور و گاهی از «واجب‌ترین واجبات هم لازم‌تر» است را با سپاه خواندند و در عین حال از اینکه برخی متوجه این مسئله نیستند، ابراز گلایه کردند. باور بسیاری از فرماندهان حاضر در جلسه و همچنین تحلیل‌گران مسائل نظامی این بود که رهبر انقلاب خواهان حفظ و تثبیت جغرافیای مقاومت در غرب آسیا هستند، اما ایشان در تشریح منظورشان، از یک‌سو به «نگاه گسترده به جغرافیای مقاومت در منطقه» یعنی چیزی بیش از آنچه در حال حاضر وجود دارد، اشاره کردند و از سوی دیگر تأکید داشتند: «نباید قناعت کنیم به منطقه خودمان و با انتخاب یک چهاردیواری، کاری به تهدیدهای پشت مرزها نداشته باشیم». کنار هم قرار دادن این دو بخش از سخنان مقام معظم

۱. سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی فرمانده سابق نیروی قدس سپاه بود که ساعت ۱ بامداد روز ۱۳ دی‌ماه ۱۳۹۸ توسط نیروهای ارتش تروریستی آمریکا در فرودگاه بغداد بر اثر حمله ۳ موشک لیزری از پهپاد آمریکایی به همراه شهید ابومهدی المهندس و چند تن از فرماندهان الحشد الشعبی به شهادت رسید.

رهبری نشان می‌دهد منظور ایشان به منطقه‌ای وسیع‌تر از جغرافیای غرب آسیا، مربوط است. (امامی، ۱۳۹۸)

بند ۱۶ از اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت را موظف کرد تا با استفاده از همه امکانات خود، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان را به کار برد. در این راستا، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، حمایت از مسلمانان و مستضعفان جهان را برعهده دارد. این وظیفه سپاه یعنی «تعهد برادرانه و حمایت بی‌دریغ از مسلمانان و مستضعفان غیرمعارض با اسلام» در ساختار درونی سپاه بر عهده نیروی قدس سپاه گذاشته شده است که موظف به پیگیری این وظیفه قانونی است. چنانکه امام خامنه‌ای (مدظله العالی) فرمودند:

«سپاه قدس یک نیرویی است که با سعه صدر به همه جا و همه کس نگاه می‌کند. رزمندگان بدون مرزند؛ رزمندگان بدون مرز. رزمندگانی که هر جا نیاز باشد، آن‌ها در آنجا حضور پیدا می‌کنند؛ کرامت مستضعفان را حفظ می‌کنند، خود را بلاگردان مقدّسات و حریم‌های مقدّس می‌کنند. سپاه قدس را به این چشم نگاه بکنیم، آن وقت، همین‌ها، همین کسانی که با جان خودشان، با همه توان خودشان به کمک ملت‌های دیگر و ضعیف‌های اطراف منطقه که در دسترس آن‌ها است می‌روند، همین‌ها سایه جنگ و ترور و تخریب را از کشور خودمان هم دور می‌کنند و دفع می‌کنند. میهن عزیز ما یک بخش مهمی از امنیتش محصول کار همین جوانان مؤمنی است که در زیر فرماندهی سردار شهید عزیزمان سال‌ها کار کردند، تلاش کردند؛ این‌ها امنیت آورند، برای کشور هم این‌ها امنیت می‌آورند؛ بله، به کمک فلسطین و غزه و دیگر مناطقی که به وجود آن‌ها نیاز هست می‌روند اما برای کشور خودمان امنیت ایجاد می‌کنند. آن دشمنی که آمریکا او را تجهیز کرده است، نه برای عراق و سوریه، بلکه در نهایت برای ایران، ایران عزیز؛ داعش را درست کردند، نه برای اینکه فقط در عراق مسلط بشود، هدف اصلی و نهایی ایران بود. آن‌ها می‌خواستند از این طریق، امنیت ما را، مرزهای ما را، شهرهای ما را، خانواده‌های ما را دچار ناامنی و تشویش بکنند؛ این‌ها متوقف شدند به کمک همین جوانان مؤمن و عزیزی که رفتند و این تلاش بزرگ را انجام دادند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸ / ۱۰ / ۲۷)

۴-۵. پشتیبانی از جبهه مقاومت و افزایش توانمندی جریان‌های اسلامی

یکی از راه‌های عمق‌بخشی راهبردی در بعد خارجی، حمایت از گروه‌های مردمی هم‌سو است که در راستای مخالفت با قدرت‌های بزرگ به‌ویژه با دول متخاصم با انقلاب اسلامی ایران هستند. این گروه‌ها هم‌اکنون در حساس‌ترین مناطقی که می‌تواند هر آن موجودیت قدرت‌های متخاصم را

مورد تنش قرار دهد، ایجاد گردیده‌اند. از این رو، نظام جمهوری اسلامی براساس قانون اساسی، خط ترسیمی حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری حمایت از مسلمانان و مستضعفان عالم که امروز در قالب گروه‌های مقاومت تبلور یافته است و با اقتدار، در برابر ظلم و ستم استکبار جهانی ایستاده‌اند، حمایت می‌کند و امکانات و فضای لازم را برای فعالیت آنان فراهم آورده و خواهد آورد. چنانکه مقام معظم رهبری در دیدار هزاران نفر از قشرهای مختلف مردم به تاریخ ۱۶/۱۱/۱۳۹۸ با اشاره به گسترش روزافزون محدوده مقاومت علیه استکبار در منطقه غرب آسیا، فرمودند: «نظام جمهوری اسلامی وظیفه خود را پشتیبانی از گروه‌های فلسطینی می‌داند، بنابراین هرگونه و هر قدر که بتواند از آن‌ها حمایت می‌کند و این پشتیبانی، خواست نظام اسلامی و ملت ایران است.» در این راستا، سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان چهره برجسته شهیدان مقاومت، نقش بی‌نظیری ایفا کرده است. در واقع، شهید سلیمانی از نیروهای متفرق اسلامی، جبهه مقاومت ساخت و با جمع کردن سرمایه‌های کوچک، قدرت و سرمایه بزرگی ساخت که امروز می‌تواند مسیر قدرت اسلام را تضمین کند. (جعفری، ۱۳۹۹) حزب‌الله لبنان، حشد الشعبی یا بسیج مردمی عراق، جنبش انصارالله یمن، حماس، جنبش جهاد اسلامی فلسطین و... از جمله گروه‌های اسلامی و انقلابی هستند که مورد حمایت جمهوری اسلامی ایران قرار دارند. در واقع، حمایت جمهوری اسلامی ایران از حزب‌الله در مسیر مواجهه با رژیم صهیونیستی از یک سو، موجب شکست بازدارندگی و کاهش امنیت ملی رژیم صهیونیستی (اسرائیل) شده و از سوی دیگر، ضمن افزایش عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران به کاهش احتمال هرگونه تهاجم نظامی علیه ایران منجر شده است. این وضعیت، در نهایت باعث افزایش قدرت بازدارندگی غیرمستقیم منطقه‌ای و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران خواهد شد. (گلشنی و باقری، ۱۳۹۱: ۱۲۴)

۶-۴. ایجاد و گسترش همکاری‌های دفاعی - امنیتی

موقعیت ژئوپلیتیک ایران و نقش آن در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) ایجاب می‌نماید که این کشور از زمینه‌ها و بسترهای موجود در سطح منطقه در جهت تبدیل شدن به قدرت برتر منطقه حداکثر بهره‌برداری را بنماید. یکی از این زمینه‌ها انعقاد پیمان‌های دفاعی - امنیتی با کشورهای هم‌پیمان و نیز توسعه همکاری با سازمان‌های دفاعی منطقه‌ای است:

«کشورهای همسایه برادران ما هستند؛ دست دوستی و برادری ما به سوی این کشورها دراز است. به آن‌ها هیچ نیازی نداریم؛ این برادری، از روی نیاز نیست. ملت ایران ثابت کرده است که با توکل به خدا و با اعتماد به نفس بر

مشکلات فائق می‌آید، اما ما اختلاف را برخلاف مصلحت دنیای اسلام می‌دانیم؛ لذا دست دوستی به سوی همهٔ کشورها دراز کرده‌ایم. خوشبختانه امروز علی‌رغم تلاش دشمنان دنیای اسلام و علی‌رغم تلاش دستگاه‌های جاسوسی آمریکا و صهیونیستی - که دائم مشغول فتنه‌انگیزی هستند - و به کوری چشم آن‌ها، روابط دولت جمهوری اسلامی با کشورهای منطقه - کشورهای عربی، کشورهای غیرعربی - سالم و خوب و برادرانه است؛ و این باید روز به روز تقویت شود.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۰۲/۱۹)

بنابراین، ایجاد و توسعه همکاری‌های گستردهٔ نظامی و دفاعی - امنیتی با کشورهای اسلامی و دارای روابط دوستانه مانند سوریه، عراق، یمن، افغانستان و کشورهای آمریکای لاتین یکی دیگر از راهبردهای اساسی در ارتقای عمق استراتژیک محسوب می‌شود.

شکل شماره ۱. راهبردهای ایران در افزایش عمق استراتژیک (یافته‌های محقق)

نتیجه‌گیری

نگاهی تاریخی به تحولات به وجود آمده در چند دهه ی اخیر دلالت بر آن دارد که جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک بازیگر اصلی در عرصه ی منطقه‌ای و جهانی در طراحی‌های امنیت خارجی خود عمق راهبردی را با حضور میدانی و نفوذ فکری و اقتصادی مورد توجه ویژه قرار داده است. به گونه‌ای که در کشورهای مختلف دنیا از منطقه ی غرب آسیا به عنوان محدوده امنیتی

ایران تا شمال آفریقا و حتی منطقه‌ی آمریکای لاتین به عنوان حیات خلوت ایالات متحده، گستره‌ای است که عمق راهبردی جمهوری اسلامی را پوشش می‌دهد.

حوادث رخ داده در چند دهه‌ی اخیر نشان داده است که اگر کشوری تنها محدود به مرزهای جغرافیایی خود مترصد دفاع از امنیت ملی باشد، به لحاظ رویکردهای نظام و دفاعی معاصر یک اشتباه راهبردی است. هر قدر حضور فراسرزمینی نیروهای نظامی کشوری بیشتر باشد، مسلماً امنیت ملی آن نیز بالاتر خواهد رفت. درباره امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نیز روشن است که در صورت امکان حضور پاسداران اسلام و انقلاب در هر زمان و مکانی که لازم باشد، دشمن همواره نگران است که در صورت حمله به حکومت اسلامی، منافعی در دفاعی همه‌جانبه و فرمانطقه‌ای مورد تعرض قرار خواهد گرفت. این ترس نوعی بازدارندگی از اقدام علیه امنیت ملی ملت ایران فراهم می‌کند. چنانکه رهبر معظم انقلاب در دهم مهرماه ۱۳۹۸ در دیدار هزاران نفر از فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با ایشان موضوع «از دست ندادن نگاه وسیع و فرامرزی به جغرافیای مقاومت» را مورد تأکید قرار داده و در تشریح منظورشان، از یک‌سو به «نگاه گسترده به جغرافیای مقاومت در منطقه» یعنی چیزی بیش از آنچه در حال حاضر وجود دارد، اشاره کردند و از سوی دیگر تأکید کردند: «نباید قناعت کنیم به منطقه خودمان و با انتخاب یک چهاردیواری، کاری به تهدیدهای پشت مرزها نداشته باشیم.» کنار هم قرار دادن این دو بخش از سخنان مقام معظم رهبری نشان می‌دهد منظور ایشان به منطقه‌ای وسیع‌تر از جغرافیای غرب آسیا، مربوط است. مقام معظم رهبری استفاده از نیروی سپاه قدس به‌عنوان رزمندگان بدون مرز را برای انجام این راهبرد انتخاب کردند. البته ایجاد قدرت نظامی برون‌مرزی، تنها عامل مهم مؤثر در ارتقای عمق استراتژیک جمهوری اسلامی به‌شمار نمی‌آید، بلکه عوامل دیگری همچون ارتقای توانایی‌های دفاعی و هجومی، نشر فرهنگ اسلامی- ایرانی، ایجاد جایگاه اقتصادی قابل اتکاء در دیگر کشورها، پشتیبانی از جبهه مقاومت و افزایش توانایی‌های آن‌ها و همچنین ایجاد و گسترش همکاری‌های دفاعی- امنیتی با کشورهای اسلامی و دوست از راهبردهای اساسی در ارتقای عمق استراتژیک محسوب می‌شود. بنابراین، اگر جمهوری اسلامی ایران می‌خواهد طبق سند چشم‌انداز قدرت اول در منطقه از لحاظ علمی، فناوری، اقتصادی و دفاعی باشد، نیاز است که عمق راهبردیش را بسیار وسیع‌تر و با دوام‌تر دنبال نماید.

در پایان پیشنهاد می‌شود به منظور ارتقای عمق راهبردی و سطح نفوذ ایران در منطقه و جهان؛ اولاً دستگاه سیاست خارجی و دیپلماسی دفاعی بایستی با ایفای نقش فعال در مناسبات و تعاملات بین‌المللی با دولت‌ها و ملت‌ها، تبلیغات گسترده استکبار برای تفرقه‌افکنی میان ملت‌های

مسلمانان با ایران به بهانه قومیت و مذهب را خنثی کرده و روحیه سلطه‌جویی استکبار را برای افکار عمومی روشن سازند؛ و ثانیاً سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، با تبیین سازوکارهای لازم در خصوص نگاه وسیع و فرامرزی به جغرافیای مقاومت و افزایش عمق امنیتی ایران، گروه‌های مقاومت و عقبه‌های نظام در کشورهای دیگر را به‌عنوان وزنه‌های اثرگذار و تعیین‌کننده، از طریق نیروی قدس نه فقط در عملیات نظامی و میدانی مستقیم، بلکه در آموزش، سازماندهی، توجیه، انتقال تجربه مورد حمایت و پشتیبانی بیش‌ازپیش خود قرار دهد.

References

- Holy Quran.
- Anderton, Charles H & Carter, John R. (2009): Principles of conflict economics: a primer for social scientists, Cambridge University Press.
- Arghavani Pirsalami, Fariborz and Pirankho, Sahar (2017): "Missile Technology and the I.R of Iran's Defense- Security Strategy", Rahbord Journal, Summer, Volume 26, Issue 2, Serial Number 83. (In Persian)
- Askari, Mahmoud (2010): "A Framework for Explaining Defense Diplomacy", Defense Letter (Journal of Strategic Defense Research Center, No. 17. (In Persian)
- Constitution of the Islamic Republic of Iran. (In Persian)
- Davutoğlu, Ahmet (2016): Strategic Depth, Turkey's Position in the International Scene, Translated by Mohammad Hossein Nohinejad Mamghani, Tehran: Amirkabir. (In Persian)
- Dehghan, Hossein and Jafari, Seyed Asghar (1398): Basics and principles of Defense-Security from the Perspective of Imam Khomeini and Imam Khamenei, Tehran: Malek Ashtar University of Technology Press. (In Persian)
- Dehkhoda, Ali Akbar (1973): Dictionary, Volume 27, Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Emami, Sadegh (2009): "Development of Strategic Depth of Iran to Africa", Tasnim News Agency, December 9. (In Persian)
- George, Alexander L. and Richard Smoke (1974): Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice, New York: Columbia University Press.
- Ghaffari, Mostafa (2014): "Relying on strategic depth against the alliance with the superpowers", Mehr News Agency, October 5. (In Persian)
- Golshani, Alireza and Bagheri, Mohsen (2012): "The Place of Lebanon Hezbollah in Deterrence Strategy of Islamic Republic of Iran", Political International Researches, Volume 4, Issue 11. (In Persian)

- Holsti, Kalevi Jaakko (1997): Fundamentals of International Policy Analysis, Translated by Bahram mostaghimi and Masoud Tarom Sari, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. (In Persian)
- <http://farsi.khamenei.ir>
- <http://www.dtic.mil/doctrine/index.html>.
- <http://www.iranresearches.ir>
- <https://www.porseman.com/article>
- Iran's 20-Year Vision Plan for 2025 Perspective. (In Persian)
- Jafari, seyed asghar (2019): "Strategies for Achieving Sustainable Security through Defense Diplomacy Based on Imam Khamenei's Viewpoint", Journal Scientific Research of Strategic Defence Studies, Volume 17, Issue 78. (In Persian)
- Jafari, Seyed Asghar (2020): "Shahid Soleimani and Influence in Defending the Strategic Depth of the Islamic Revolution", Proceedings of the Second International Conference of the Second Step of the Islamic Revolution: Shahid Soleimani School; Model of training civilizing jihadi managers, Tehran: Imam Hossein University. (In Persian)
- Kissinger, Henry (2014): "The Persian Empire is taking shape", Tabnak News Agency, September 7. (In Persian)
- Majlesi, Mohammad Baqir (1982): Baharalanwar, Beirut: The Center of Islamic Heritage Revival. (In Persian)
- Nahj al-Balaghah (2000): translated by Mohammad Dashti, Tehran: Zohd Publication. (In Persian)
- Poorhassan, Nasser (2018): "Development of "Intelligent Strategic Depth" of Islamic Republic of Iran in Middle East", Political Science, Winter, Volume 20, Issue79, Serial Number 79. (In Persian)
- porseman (2014): "The duty of the Quds Force", Academic Question Information Database, dated 12/07/2014, At: <https://www.porseman.com>. (In Persian)
- Ragheb Isfahani, Husain Ibn Muhammad (No date): Al-Mufradat fi Gharib al-Quran, Beirut: daralmarifa. (In Persian)
- Rostami Nasab, Abbas Ali (2010): "Theoretical Foundation of Holy Defense in Holy Quran", The Journal of Resistance Literature, Volume 1, Issue 2. (In Persian)
- Tajabadi, Hossein and moradian, behzad (2014): "The defense defense diplomacy of the Islamic Republic of Iran against the coercive diplomacy of the United States of America", Soft Power, Volume 4, Issue 11. (In Persian)
- United States Department of Defense (2005): Dictionary of Military and Associated Terms, US Department of Defense.